

CẬP NHẬT THÀNH PHẦN LOÀI GIUN ĐẦU GAI (*Acanthocephala*) KÝ SINH Ở ĐỘNG VẬT VIỆT NAM

Nguyễn Văn Hà

Viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật, VAST, nvha@iebr.ac.vn

TÓM TẮT: Giun đầu gai (*Acanthocephala*) là ngành động vật không xương sống, đặc trưng bởi cấu trúc vòi có gai ở phần đầu. Ở Việt Nam, giun đầu gai đã được nghiên cứu khoảng 50 năm trước đây. Hệ thống phân loại đầu tiên về giun đầu gai bao gồm 26 loài, 10 giống, 5 họ, 3 bộ ký sinh ở chim và thú ở Việt Nam đã được công bố cách đây 40 năm. Hệ thống này không bao gồm các loài ký sinh ở cá. Trong những năm gần đây, nhiều loài giun đầu gai mới được phát hiện từ các lớp động vật có xương sống. Hơn nữa, hệ thống phân loại giun đầu gai đã có nhiều thay đổi. Bài viết này cập nhật hệ thống phân loại mới và thành phần loài giun đầu gai ký sinh ở động vật Việt Nam. Cho đến nay, 72 loài thuộc 34 giống, 15 họ, 8 bộ của 3 lớp (*Archiacanthocephala*, *Eoacanthocephala*, *Palaeacanthocephala*) đã được phát hiện. Trong đó, 13 loài ký sinh ở cá nước ngọt, 21 loài ở cá biển, 3 loài ở ếch nhái, 5 loài ở bò sát, 29 loài ở chim và 5 loài ở thú. Danh sách thành phần loài giun đầu gai ký sinh ở động vật Việt Nam cùng với dẫn liệu về vật chủ và phân bố của chúng được cung cấp trong bài báo này.

Từ khóa: *Acanthocephala*, giun đầu gai, thành phần loài, hệ thống phân loại, Việt Nam

MỞ ĐẦU

Ngành Giun đầu gai (*Acanthocephala* Kohlreuther, 1771) là động vật ký sinh đặc trưng bởi cấu trúc vòi có gai ở phần đầu. Vòi có thể co-duỗi hoặc thụt hẳn vào trong cơ thể. Trên vòi có các móc bám và gai xếp theo hàng dọc hoặc xoắn ốc giúp giun đầu gai bám chắc vào nhu mô ruột vật chủ. Bề mặt cơ thể của đa số các loài được phủ gai một phần hoặc toàn bộ cơ thể. Khu hệ giun đầu gai được nghiên cứu từ đầu thế kỷ 18. Phần lớn các loài phát hiện trong thời kỳ đầu được xếp vào giống *Echinorhynchus*. Hamann (1892) [18] nhận thấy sự đa dạng của nhóm này và thành lập 3 họ: *Echinorhynchidae*, *Gigantorhynchidae* và *Neorhynchidae*. Hệ thống phân loại này được các nhà ký sinh trùng học thừa nhận.

Meyer (1931) [22] là người đầu tiên sắp xếp các loài giun đầu gai theo một hệ thống trên cơ sở xem xét hình thái học và sự phát triển của loài, theo đó giun đầu gai là một lớp (*Acanthocephala*) gồm 2 bộ (*Palaeacanthocephala* và *Archiacanthocephala*) thuộc ngành *Aschelminthes*. Vài năm sau, Van Cleave (1936) [36] đã loại bỏ các bất cập trong hệ thống của Meyer và thiết lập một bộ mới *Eoacanthocephala*. Petrochenko (1956, 1958) [29,30] đề xuất một hệ thống phân loại mới có nhiều thay đổi và khác với hệ thống của Meyer

(1931-1933) [22-24] và Van Cleave (1936), chủ yếu dựa vào đặc điểm của hệ thống gai và móc. Golvan (1969) [17] dựa vào số lượng tuyến ximen và cấu trúc móc vòi đã đề xuất một hệ thống phân loại ngành giun đầu gai gồm 3 lớp *Eoacanthocephala*, *Palaeacanthocephala* và *Archiacanthocephala*. Amin (1985, 1987) [1,2] hoàn thiện việc sắp xếp các taxon theo hệ thống của Meyer và Van Cleave với sự bổ sung một lớp giun đầu gai mới *Polyacanthocephala* và Amin & Nguyen (2008) [4] bổ sung một bộ mới *Heteramorphida* thuộc lớp *Palaeacanthocephala*. Như vậy, hiện nay ngành giun đầu gai gồm 4 lớp với hơn 1.400 loài thuộc 157 giống, 26 họ, 9 bộ [3,9].

Ở Việt Nam, loài giun đầu gai được phát hiện đầu tiên là *Serrasentis sagittifer* ký sinh ở cá Bò đuôi dài (*Abalister stellaris*) thuộc vịnh Bắc Bộ (Parukhin, 1964) [27]. Sau đó, một số loài giun đầu gai được phát hiện ký sinh ở cá nước ngọt và cá biển ở miền Bắc Việt Nam (Lebedev, 1968, 1970 [19, 20]; Mamaev, 1970 [21]). Phan Thế Việt (1977) [33] đã hệ thống các loài giun đầu gai ký sinh ở chim và thú của Việt Nam theo hệ thống phân loại của Petrochenko [29,30]. Tác giả đã cung cấp các khóa định loại đến loài và hình vẽ của 26 loài giun đầu gai ký sinh ở chim và thú, không bao gồm các loài ký sinh ở cá. Thực tế, giun đầu gai

ở Việt Nam được nghiên cứu đầu tiên ở cá và nhiều loài đã được phát hiện.

Hơn nữa, trong những năm gần đây, với sự trợ giúp của phương pháp chụp ảnh hiển vi điện tử quét (SEM), nhiều loài giun đầu gai, trong đó có 25 loài mới, 3 giống mới, 1 họ mới đã phát hiện ở các lớp động vật có xương sống. Bài viết

này cập nhật thành phần loài giun đầu gai ký sinh ở động vật Việt Nam theo hệ thống phân loại mới. Cho đến nay, 72 loài giun đầu gai, bao gồm 13 loài ký sinh ở cá nước ngọt, 21 loài ở cá biển, 3 loài ở ếch nhái, 5 loài ở bò sát, 29 loài ở chim và 5 loài ở thú đã được phát hiện trong đó, có 32 loài mới đối với khoa học (bảng 1).

Bảng 1. Số lượng các taxon giun đầu gai được phát hiện ở các nhóm động vật Việt Nam

Vật chủ	Giun đầu gai				
	Loài	Giống	Họ	Bộ	Lớp
Cá nước ngọt	13(7)	11(1)	5	3	2
Cá biển	21(12)	11	7	3	2
Ếch nhái	3(2)	1	1	1	1
Bò sát	5(2)	3	2	2	1
Chim	29(7)	8(1)	5(1)	4(1)	2
Thú	5(2)	5(2)	3	3	2
Tổng cộng	72(32)	34(4)	15(1)	8(1)	3

Trong ngoặc là số taxon mới được mô tả từ mẫu vật Việt Nam.

Bảng 1 cho thấy, giun đầu gai ký sinh ở động vật Việt Nam tương đối đa dạng về các taxon bậc trên loài, chiếm 3/4 (75%) số lớp, 8/9 (88,9%) bộ 15/26 (57,7%) họ và 34/157 (21,7%) giống so với tổng số lớp, bộ, họ và giống giun đầu gai hiện biết trên toàn thế giới.

Dưới đây là danh sách 72 loài giun đầu gai ký sinh ở động vật Việt Nam được sắp xếp theo hệ thống phân loại của Amin, 2013 [3].

**NGÀNH GIUN ĐẦU GAI -
ACANTHOCEPHALA Kohlreuther, 1771**

**LỚP ARCHIACANTHOCEPHALA Meyer,
1931**

**BỘ GIGANTORHYNCHIDA Southwell &
Maccfie, 1925**

**HỌ GIGANTORHYNCHIDAE Hamann,
1892**

Giống *Mediorhynchus* Van Cleave, 1916

1. *M. gallinarum* (Bhalerao, 1937) Van Cleave, 1947 [Syn. *Leiperacanthus gallinarum* Bhalerao, 1937; *Empodius gallinarum* (Bhalerao, 1937) Phan 1977]

Phan, 1969: 222; Phan, 1977: 234

Vật chủ: Gà nhà (*Gallus gallus dom.*)

Phân bố: Lạng Sơn

2. *M. lanius* Amin, Nguyen & Heckmann, 2008
Amin et al., 2008 [11]: 200

Vật chủ: Bách thanh (*Lanius schach*)

Phân bố: Quảng Ninh

3. *M. lophurae* Wang, 1966

Phan, 1969: 225; Phan, 1977: 238

Vật chủ: Gà lôi trắng (*Lophura nycthemera*)

Phân bố: Lạng Sơn

4. *M. micracanthus* (Rudolphi, 1819) Meyer, 1932

Phan, 1969: 226; Phan, 1977: 238

Vật chủ: Khướu bạc má (*Garrulax chinensis*)

Phân bố: Quảng Ninh

5. *M. orientalis* Belopolskaja, 1953

Phan, 1969: 227; Phan, 1977: 238

Vật chủ: Bò chiêu (*Garrulax sannio*), Chích chòe than (*Copsychus saularis*), Sả đầu nâu (*Halcyon smyrnensis*).

Phân bố: Lai Châu, Cao Bằng, Hà Giang.

6. *M. papillosus* Van Cleave, 1916
Phan, 1969: 223; Phan, 1977: 238
Vật chủ: Phường chèo xám (*Coracina melaschistos*)
Phân bố: Quảng Ninh
7. *M. robustus* Van Cleave, 1916 [syn. *Mediorhynchus garruli* Yamaguti, 1939]
Phan, 1969: 225; Phan, 1977: 238
Vật chủ: Phường chèo xám (*Coracina melaschistos*)
Phân bố: Quảng Ninh
8. *Mediorhynchus* sp. Phan, 1969
Phan, 1969: 228; Phan, 1977: 239
Vật chủ: Yêng quạ (*Eurystomus orientalis*), Niệc nâu (*Anorrhinus tickelli*)
Phân bố: Quảng Ninh Nghệ An,
BỘ MONILIFORMIDA Schmidt, 1972
HỌ MONILIFORMIDAE Van Cleave, 1924
Giống *Moniliformis* Travassos, 1915
9. *M. moniliformis* (Bremser, 1811) Travassos, 1915 [syns. *Echinorhynchus moniliformis* Bremser, 1811; *M. dubius* Meyer, 1933 fide Phan, 1977]
Phan, 1977: 245
Vật chủ: Chuột đồng bé (*Rattus losea*), Chuột nhà (*R. flavipectus*)
Phân bố: Lai Châu, Cao Bằng, Yên Bái, Tuyên Quang, Quảng Ninh, Hà Nội
BỘ OLIGACANTHORHYNCHIDA
Petrochenko, 1956
HỌ OLIGACANTHORHYNCHIDAE
Southwell & Macfie, 1925
Giống *Cucullanorhynchus* Amin, Nguyen & Heckmann, 2008
10. *C. constrict truncatus* Amin, Nguyen & Heckmann, 2008
Amin et al. (2008): 194
Vật chủ: Báo hoa mai (*Panthera pardus*)
Phân bố: Hà Nội (Vườn thú Hà Nội)
Giống *Macracanthorhynchus* Travassos, 1917
11. *M. hirudinaeus* (Pallas, 1781) Travassos, 1917
Trinh, 1966: 105; Selgal & Humphrey, 1968: 412; Phan, 1977: 245
Vật chủ: Lợn nhà (*Sus scrofa* dom.)
Phân bố: Bắc Việt Nam, Tây Nguyên
Giống *Paraprosthenorchis* Amin, Nguyen & Heckmann, 2008
12. *P. ornatus* Amin, Nguyen & Heckmann, 2008
Amin et al., 2008 [13]: 194
Vật chủ: Tê tê (*Manis pentadactyla*)
Phân bố: Vườn thú Hà Nội
LỚP EOACANTHOCEPHALA
Van Cleave, 1936
BỘ GYRACANTHOCEPHALA
Van Cleave, 1936
HỌ QUADRIGYRIDAE Van Cleave, 1920
Giống *Acanthogyrus* Thapar, 1927
13. *A. indica* (Tripathi, 1959) Amin, 1985 [syn. *Acanthosentis indicus* Tripathi, 1959]
Mamaev, 1970: 186
Vật chủ: Cá Sạo chằm (*Pomadasys hasta*)
Phân bố: Vịnh Bắc bộ
Giống *Pallisentis* Van Cleave, 1928
14. *P. celatus* (Van Cleave, 1928) Baylis, 1933 [syn. *Neosentis celatus* Van Cleave, 1928]
Moravec & Sey, 1989: 89; Amin et al., 2004: 593
Vật chủ: Rắn Bồng chì (*Enhydryis plumbea*), rắn Hoa cỏ (*Xenochrophis piscator*), rắn Cạp nia (*Bungarus multicinctus*), rắn Hồ mang (*Naja atra*); Ba ba tron (*Pelodiscus sinensis*), Lươn (*Monopterus albus*), cá Trê (*Clarias fuscus*), cá Chuối (*Chana maculata*)
Phân bố: Đồng bằng sông Hồng
15. *P. nagpurensis* (Bhalerao, 1931) Baylis, 1933
Bui & Phan, 1999: 63
Vật chủ: Cá Rô đồng (*Anabas testudineus*), cá Lóc rừng (*Channa lucius*), cá Lóc bông (*C. micropeltes*), cá Lóc đen (*C. striata*), cá Bống cát (*Glossogobius giuris*), cá Lăng vàng

(*Hemibagrus nemurus*), Lươn (*Monopterus albus*), cá Trèn bầu (*Ompok bimaculatus*), cá Bống tượng (*Oxyeleotris marmorata*), cá Bống dứa (*O. urophthalmus*), cá Sặc rằn (*Trichogaster pectoralis*), cá Leo (*Wallago attu*)

Phân bố: Đồng bằng sông Cửu Long

16. *P. ussuriense* (Kostylew, 1941) Golvan, 1959 [syn. *Acanthocephalorhynchoides ussuriensis* Kostylew, 1941]

Bui & Phan, 1999: 63

Vật chủ: Cá Mè vinh (*Barbonymus gonionotusi*), cá Ngựa nam (*Hampala macrolepidota*)

Phân bố: Đồng bằng sông Cửu Long

17. *P. vietnamensis* Amin, Heckmann, Nguyen, Luc & Doanh, 2000 [syn. *Pallisentis ophiocephali* Moravec & Sey, 1989]

Amin et al., 2000: 40

Vật chủ: Cá chuối (*Chana maculata*)

Phân bố: Đồng bằng sông Hồng

BỘ NEOECHINORHYNCHIDA

Southwell & Macfie, 1925

HỌ DENDRONUCLEATIDAE

Sokolovskaya, 1962

Giống *Dendeonucleata* Sokolovskaya, 1962

18. *D. petruschewskii* Sokolovskaya, 1962

Moravec & Sey, 1989: 89

Vật chủ: Cá Trôi (*Cirrhina molitorella*), cá Mương (*Hemiculter leucisculus*), cá Cháo (*Opsariichthys uncirostris*), cá Chày (*Squaliobarbus curriculus*), cá Sinh (*Gymnostomus lepturus*), cá Vền (*Megalobrama terminalis*), cá Mâm (*Pseudobagrus vachelli*), cá Lăng (*Hemibagrus elongatus*)

Phân bố: Đồng bằng sông Hồng

HỌ NEOECHINORHYNCHIDAE

Van Cleave, 1919

Giống *Neoechinorhynchus* Stiles & Hassall, 1905

19. *N. ampullata* Amin, Nguyen & Ha, 2011

Amin et al., 2011 [10]: 21

Vật chủ: Cá Cháo lớn (*Megalops cyprinoides*)

Phân bố: Vịnh Bắc bộ

20. *N. ascus* Amin, Nguyen & Ha, 2011

Amin et al., 2011 [10]: 21

Vật chủ: Cá Đồi còi (*Valamugil seheli*)

Phân bố: Vịnh Bắc bộ

21. *N. longinucleatus* Amin, Nguyen & Ha, 2011

Amin et al., 2011 [10]: 21

Vật chủ: Cá Nhái đuôi chấm (*Strongylura strongylura*)

Phân bố: Vịnh Bắc bộ

22. *N. manubriensis* Amin, Nguyen & Ha, 2011

Amin et al., 2011 [10]: 21

Vật chủ: Cá Uớp caro (*Johnius carouna*), cá Đù nanh (*Nibea albiflora*)

Phân bố: Vịnh Bắc bộ

23. *N. pennahia* Amin, Nguyen & Ha, 2011

Amin et al., 2011 [10]: 21

Vật chủ: Cá Đù bạc (*Pennahia argentata*)

Phân bố: Vịnh Bắc bộ

24. *N. plaquensis* Amin, Nguyen & Ha, 2011

Amin et al., 2011 [10]: 21

Vật chủ: Cá Mòi cò hoa (*Clupanodon thrissa*)

Phân bố: Vịnh Bắc bộ

25. *N. spiramuscularis* Amin, Heckmann & Nguyen, 2014

Amin et al., 2014: 53

Vật chủ: Cá Mần (*Xenocypris davidi*)

Phân bố: Thanh Hóa (sông Mã),

LỚP PALAEACANTHOCEPHALA

Meyer, 1931

BỘ ECHINORHYNCHIDA

Southwell et Macfie, 1925

HỌ ARHYTHMACANTHIDAE

Yamaguti, 1935

Giống *Heterosentis* Van Cleave, 1931

26. **H. holospinus** Amin, Heckmann & Nguyen, 2011
 Amin et al., 2011 [26]: 29
 Vật chủ: Cá Ngát (*Plotosus lineatus*)
 Phân bố: Vịnh Bắc bộ
27. **H. mongcai** Amin, Heckmann & Nguyen, 2014
 Amin et al., 2014: 53
 Vật chủ: Cá Bò sừng hoa (*Acreichthys tomentosus*)
 Phân bố: Vịnh Bắc bộ (Quảng Ninh: Móng Cái)
- HỌ **CAVISOMIDAE** Meyer, 1932
 Giống **Filisoma** Van Cleave, 1928
28. **F. indicum** Van Cleave, 1928
 Amin et al., 2014: 53
 Vật chủ: Cá Nâu (*Scatophagus argus*)
 Phân bố: Vịnh Thái Lan (Kiên Giang)
- Giống **Neorhadinorhynchus** Yamaguti, 1939
29. **N. nudus** (Harada, 1938) Yamaguti, 1939
 Parukhin, 1976: 121
 Vật chủ: Cá Nục (*Decapterus* sp.)
 Phân bố: biển Đông
- HỌ **ECHINORHYNCHIDAE** Cobbold, 1879
 Giống **Acanthocephalus** Koelreuthjer, 1771
30. **A. parallecementglandatus** Amin, Heckmann & Nguyen, 2014
 Amin et al., 2014: 53
 Vật chủ: Cá Trê trắng (*Clarias batrachus*)
 Phân bố: Sông Mã, Thanh Hóa
31. **A. ranae** (Shrank, 1788) Lühe, 1911
 Nguyen & Ha, 2005: 91
 Vật chủ: Rắn Móng (*Xenopeltis unicolor*), rắn Ráo (*Ptyas korros*)
 Phân bố: Thái Bình, Hà Nam
- Giống **Pseudoacanthocephalus** Petrochenko, 1956
32. **P. coniformis** Amin, Heckmann & Nguyen, 2014
 Amin et al., 2014: 53
 Vật chủ: Chàng xanh (*Hylarana* sp.)
 Phân bố: Lâm Đồng (Vườn quốc gia Bidoup-Núi Bà)
33. **P. nguyenthileae** Amin, Nguyen & Heckmann, 2008
 Amin et al., 2008 [12]: 181
 Vật chủ: Châu chàng (*Rana guentheri*), Chàng dài bắc (*R. taipehensis*), Cóc (*Bufo melanostictus*), Éch gai sần (*Paa verrucospinosa*), Éch cây mép trắng (*Polypedates mutus*), rắn Hồ mang (*Naja atra*), Thạch sùng đuôi sần (*Hemidactylus frenatus*)
 Phân bố: Bắc Việt Nam
- Giống **Rhadinorhynchus** Lühe, 1911
34. **R. johnstoni** Golvan, 1969
 Amin et al., 2014: 53
 Vật chủ: Cá Chuồn (*Cypselurus hexazona*)
 Phân bố: Vịnh Bắc bộ (Quảng Bình)
- HỌ **ILLIOSENTIDAE** Golvan, 1960
 Giống **Brentisentis** Leotta, Schmidt & Kuntz, 1982
35. **B. cyprini** (Yin & Wu, 1984) Yu & Wu, 1989
 Bui & Phan, 1999: 63
 Vật chủ: Cá Chép (*Cyprinus carpio*)
 Phân bố: Đồng bằng sông Cửu Long
- Giống **Paradentitruncus** Moravec & Sey, 1989
36. **P. longireceptaculis** Moravec & Sey, 1989
 Moravec & Sey, 1989: 89
 Vật chủ: Cá Úc (*Arius sinensis*)
 Phân bố: Đồng bằng sông Hồng
- Giống **Pseudorhadinorhynchus** Akhmerov & Dombrovskaya-Akhmerova, 1941
37. **P. vietnamensis** Moravec & Sey, 1989
 Moravec & Sey, 1989: 89
 Vật chủ: Cá Chày (*Squaliobarbus curriculus*)
 Phân bố: Đồng bằng sông Hồng
- Giống **Tegorhynchus** Van Cleave, 1920

38. **T. multacanthus** (Mamaev, 1970) Amin & Sey, 1996 [syn. *Illiosentis multacanthus* Mamaev, 1970]
 Mamaev, 1970: 184
 Vật chủ: Cá Liệt lớn (*Leiognathus equulus*), cá Liệt (*Leiognathus sp.*), Cá Sạo chằm (*Pomadasy hasta*)
 Phân bố: Vịnh Bắc bộ
- HỌ RHADINORHYNCHIDAE Lühe, 1912
- Giống *Cathayacanthus* Golvan, 1969
39. **C. bagarii** Moravec & Sey, 1989
 Moravec & Sey, 1989: 89
 Vật chủ: Cá Chiên (*Bagarius bagarius*)
 Phân bố: Đồng bằng sông Hồng
40. **C. spinitruncatus** Amin, Heckmann & Nguyen, 2014
 Amin et al., 2014: 53
 Vật chủ: Cá Liệt lớn (*Leiognathus equulus*)
 Phân bố: Vịnh Bắc bộ (Huế)
- Giống *Cleaveius* Subramanian, 1927
41. **C. longirostris** Moravec & Sey, 1989
 Moravec & Sey, 1989: 89
 Vật chủ: Cá Trôi (*Cirrhina molitorella*), Cá Ngao gù (*Erythroculter recurvirostris*), cá Bông đá (*Rhinogobius giurinus*), cá Bông cát (*Glossogobius giuris*)
 Phân bố: Đồng bằng sông Hồng
- Giống *Gorgorhynchus* Chandler, 1934
42. **G. medius** (Linton, 1908) Chandler, 1934
 Parukhin, 1976: 121
 Vật chủ: Cá Tráo mắt to (*Selar crumenophthalmus*)
 Phân bố: Vịnh Bắc bộ
- Giống *Micracanthorhynchina* Strand, 1936
43. **M. hemiculterus** (Demshin, 1965) Amin & Sey, 1996 [syn. *Micracanthocephalus hemiculterus* Demshin, 1965]
 Demshin, 1965: 81
 Vật chủ: Cá Mương (*Hemiculter leucisculus*)
 Phân bố: Bắc Việt Nam
- Giống *Rhadinorhynchus* Lühe, 1911
44. **R. carangis** Yamaguti, 1939 [syn. *Protorhadinorhynchus carangis* (Yamaguti, 1939) Petrotschenko, 1956]
 Lebedev, 1968: 83; Lebedev, 1970: 215; Parukhin, 1976: 121
 Vật chủ: Cá Khế mõm ngắn (*Caranx malabaricus*)
 Phân bố: Vịnh Bắc bộ
45. **R. ditrematis** (Yamaguti, 1939) Amin, 2013 [syn. *Protorhadinorhynchus ditrematis* (Yamaguti, 1939) Petrotschenko, 1956]
 Lebedev, 1968: 83; Lebedev, 1970: 215
 Vật chủ: Cá Nục (*Decapterus sp.*)
 Phân bố: Vịnh Bắc bộ, Vịnh Thái Lan (Kiên Giang)
46. **R. dorsoventrospinosus** Amin, Heckmann & Nguyen, 2011
 Amin et al., 2011 [8]: 67
 Vật chủ: Cá Nục sò (*Decapterus maruadsi*)
 Phân bố: Vịnh Bắc bộ
47. **R. laterospinosus** Amin, Heckmann & Nguyen, 2011
 Amin et al., 2011 [8]: 67
 Vật chủ: Cá Khoai (*Harpadon nehereus*)
 Phân bố: Vịnh Bắc bộ
48. **R. pristis** (Rudolphi, 1802) Lühe, 1911
 Lebedev, 1968: 83; Lebedev, 1970: 215; Parukhin, 1976: 121
 Vật chủ: Cá Khế mõm ngắn (*Caranx malabaricus*)
 Phân bố: Vịnh Bắc bộ
- Giống *Serrasentis* Van Cleave, 1923
49. **S. sagittifer** (Linton, 1889) Van Cleave, 1923 [syn. *Serrasentis chauhani* Datta, 1954; *S. socialis* (Leidy, 1851) Van Cleave, 1924]
 Parukhin, 1964: 137, Lebedev, 1970: 215; Mamaev, 1970: 186
 Vật chủ: Cá Bò đuôi dài (*Abalister stellaris*), cá Móm gai dài (*Gerres filamentosus*), cá Móm (*Gerres sp.*), cá Bạch điều (*Gymnocranius griseus*), cá Hồng chằm

(*Lutjanus russellii*), cá Sạo chấm (*Pomadasy hasta*), cá Bón ngô (*Psettodes erumei*), cá Giò (*Rachycentron canadum*), cá Bò ba gai đầu nhọn (*Triacanthus biaculeatus*)

Phân bố: Vịnh Bắc bộ, Vịnh Thái Lan (Kiên Giang)

BỘ HETETAMORPHIDA

Amin & Nguyen, 2008

HỌ PYRIRHYNCHIDAE

Amin & Nguyen, 2008

Giống *Pyrirhynchus* Amin & Nguyen, 2008

50. *P. heterospinus* Amin & Nguyen, 2008

Amin & Nguyen, 2008: 1305

Vật chủ: Choắt nhò (*Actitis hypoleucos*)

Phân bố: Quảng Ninh

BỘ POLYMORPHIDA Petrochenko, 1956

HỌ CENTRORHYNCHIDAE Van Cleave, 1916

Giống *Centrorhynchus* Lühe, 1911

51. *C. globocaudatus* (Zeder, 1800) Lühe, 1911

Phan, 1969: 213; Phan, 1977: 233

Vật chủ: Cú lợn lưng xám (*Tyto alba*)

Phân bố: Tuyên Quang

52. *C. hagiangensis* (Petrotschenko & Phan, 1969) Amin, 1985 [syn. *Gordiohynchus hagiangensis* Petrotschenko & Phan, 1969]

Phan, 1969: 218; Phan, 1977: 234

Vật chủ: Cú muỗi đuôi dài (*Caprimulgus macrurus*)

Phân bố: Hà Giang

53. *C. horridus* (Linstow, 1897) Meyer, 1932

Phan, 1969: 214; Phan, 1977: 233

Vật chủ: Sả đầu nâu (*Halcyon smyrnensis*)

Phân bố: Lạng Sơn, Quảng Ninh

54. *C. magnus* Fukui, 1929

Phan, 1969: 216; Phan, 1977: 233

Vật chủ: Diều hâu (*Milvus migrans*)

Phân bố: Nghệ An, Quảng Ninh

55. *Centrorhynchus* sp. Phan, 1969 [syn. *Gordiohynchus* sp. Phan, 1969]

Phan, 1969: 222; Phan, 1977: 234

Vật chủ: Sả đầu nâu (*Halcyon smyrnensis*)

Phân bố: Cao Bằng

Giống *Sphaerirostris* Govan, 1956

56. *S. picae* (Rudolphi, 1819) Govan, 1956 [syn. *Centrorhynchus teres* (Westrumb, 1821) Phan, 1977]

Phan, 1969: 217; Phan, 1977: 233

Vật chủ: Quạ đen (*Corvus macrorhynchos*)

Phân bố: Lạng Sơn

57. *S. pinguis* (Van Cleave, 1918) Govan, 1956 [syn. *Centrorhynchus pinguis* Van Cleave, 1918]

Phan, 1969: 216; Phan, 1977: 233

Vật chủ: Sáo mỏ gà (*Acridotheres cristatellus*)

Phân bố: Quảng Ninh, Quảng Bình,

HỌ PLAGIORHYNCHIDAE Golvan, 1960

Giống *Plagiorhynchus* Lühe, 1911

58. *P. dangi* (Phan, 1969) comb. n. [syn. *Prosthorhynchus dangi* Phan, 1969]

Phan, 1969: 208; Phan, 1977: 243

Vật chủ: Gà rừng (*Gallus gallus*)

Phân bố: Lai Châu, Quảng Ninh

59. *P. digiticephalus* Amin, Nguyen & Heckmann, 2008

Amin et al., 2008 [11]: 200

Vật chủ: Cuốc ngực nâu (*Porzana fusca*)

Phân bố: Quảng Ninh

60. *P. megareceptaclis* Amin, Nguyen & Heckmann, 2008

Amin et al., 2008 [11]: 200

Vật chủ: Rẽ giun (*Gallinago gallinago*), Hoét xanh (*Myophonus caeruleus*)

Phân bố: Quảng Ninh

Giống *Prosthorhynchus* Kostylew, 1915

61. *P. bullocki* Schmidt & Kuntz, 1966

Phan, 1969: 203; Phan, 1977: 239

Vật chủ: Gà so họng hung (*Arborophila rufogularis*)

- Phân bố: Tuyên Quang, Quảng Ninh
62. *P. cylindraceus* (Goeze, 1782) Govan, 1994 [syn. *Prosthorhynchus taiwanensis* Schmidt et Kuntz, 1966]
Phan, 1969: 207; Phan, 1977: 239
Vật chủ: Khướu bạc má (*Garrulax chinensis*), Hoét xanh (*Myophonus caeruleus*), Hoét đen (*Turdus merula*)
Phân bố: Quảng Ninh
63. *P. golvani* Schmidt & Kuntz, 1966
Phan, 1969: 205; Phan, 1977: 239
Vật chủ: Te cựa (*Vanellus duvaucelii*), Choắt (*Tringa* sp.), Rẽ cổ hung (*Calidris ruficollis*)
Phân bố: Lai Châu, Quảng Ninh
- Giống *Sphaerechinorhynchus* Johnston & Deland, 1929
64. *S. macropisthospinus* Amin, Wongsawad, Marayong, Saehoong, Suwattanacoupt, Sey, 1998
Amin et al. (2008): 194
Vật chủ: Hồ (*Panthera tigris*)
Phân bố: Hà Nội (Vườn thú Hà Nội)
65. *S. maximesospinus* Amin, Nguyen & Heckmann, 2008
Amin et al., 2008 [12]: 181
Vật chủ: Rắn Hồ chúa (*Ophiophagus hannah*)
Phân bố: Vĩnh Phúc
- Giống *Porrorchis* Fukui, 1929
66. *P. houdemeri* (Joyeux & Baer, 1935) Schmidt & Kuntz, 1967 [syn. *Pseudoporrochis houdemeri* Joyeux & Baer, 1935]
Amin et al., 2008 [11]: 200
Vật chủ: Bìm bịp lớn (*Centropus sinensis intermedius*), rắn Cạp nong (*Bungarus fasciatus*)
Phân bố: Quảng Ninh
67. *P. tyto* Amin, Nguyen & Heckmann, 2008
Amin et al., 2008 [11]: 200
Vật chủ: Cú lợn (*Tyto* sp.), Vạc rừng (*Gorsachius melanolophus*)
Phân bố: Quảng Ninh
68. *P. hylae* (Johnston, 1912) Schmidt & Kuntz, 1967 [syn. *Pseudoporrochis hylae* Johnston, 1912]
Phan, 1969: 209; Phan, 1977: 243
Vật chủ: Dù di phương đông (*Ketupa zeylonensis orientalis*), Sáo mỏ vàng (*Acridotheres grandis*), Liều điều (*Garrulax perspicillatus*), Cuốc ngực nâu (*Porzana fusca*), Trâu lớn (*Nyctyornis athertoni*)
Phân bố: Hà Giang, Cao Bằng, Tuyên Quang, Lạng Sơn, Quảng Ninh, Thanh Hóa
69. *P. rotundatus* (Linstow, 1897) Schmidt & Kuntz, 1967 [syn. *Pseudoporrochis rotundatus* (Linstow, 1897) Joyeux & Baer, 1935]
Phan, 1969: 211; Phan, 1977: 244
Vật chủ: Bìm bịp nhỏ (*Centropus bengalensis*)
Phân bố: Hà Giang, Cao Bằng, Tuyên Quang, Lạng Sơn, Quảng Ninh, Thanh Hóa, Quảng Bình
- HỌ POLYMORPHIDAE Meyer, 1931
Giống *Polymorphus* Lühe, 1911
70. *P. magnus* Skrjabin, 1913
Phan, 1969: 201; Phan, 1977: 229
Vật chủ: Vịt nhà (*Anas platyrhynchos* dom.)
Phân bố: Cao Bằng, Lạng Sơn, Thanh Hóa
71. *P. minutus* (Goeze, 1782) Lühe, 1911
Phan, 1977: 229
Vật chủ: Choắt (*Tringa* sp.)
Phân bố: Quảng Ninh
72. *P. mulabitis* (Rudolphi, 1819) Petrotschenko, 1950 [syn. *Hexagladula mulabitis* (Rudolphi, 1819) Petrotschenko, 1950]
Phan, 1969: 202; Phan, 1977: 230
Vật chủ: Cò xanh (*Butorides striata*), Vạc rừng (*Gorsachius melanolophus*)
Phân bố: Cao Bằng, Quảng Ninh

Lời cảm ơn: Công trình này được tài trợ kinh phí từ đề tài cơ bản, mã số VAST.ĐTCB.01/13-14 và đề tài cơ sở, mã số IEBR.DT.07/15-16.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Amin O. M., 1985. Classification. In: D.W.T. Crompton and B.B. Nickol (Eds.), *Biology of the Acanthocephala*. Cambridge University Press, London and New York, pp. 27-72.
2. Amin O. M., 1987. Key to the families and subfamilies of Acanthocephala, with the erection of a new class (Polyacanthocephala) and a new order (Polyacanthorhynchida). *J. Parasitol.* 73: 1216-1219.
3. Amin O. M., 2013. Classification of the Acanthocephala. *Folia Parasitologica*, 60: 273-305.
4. Amin O. M., Nguyen V. H., 2008. On a new acanthocephalan family and new order, from birds in Vietnam. *Journal of Parasitology*, 94: 1305-1310.
5. Amin O. M., Nguyen V. H., 2011. On four species of echinorhynchid acanthocephalans from marine fish in Halong Bay, Vietnam, including the description of three new species and a key to species of Gorgorhynchus. *Parasitology Research*, 109, 841-847.
6. Amin O. M., Heckmann R. A., Nguyen V. H., 2004. On the immature stages of *Pallisentis* (*Pallisentis*) *celatus* (Acanthocephala: Quadrigyridae) from occasional fish hosts in Vietnam. *The Raffles Bulletin of Zoology*, 52(2): 593-598.
7. Amin O. M., Heckmann R. A., Nguyen V. H., 2011. Description of *Heterosentis holospinus* n. sp. (Acanthocephala: Arhythmacanthidae) from the striped eel catfish, *Plotosus lineatus*, in Halong Bay, Vietnam, with a key to species of *Heterosentis* and reconsideration of the subfamilies of Arhythmacanthidae. *Comparative Parasitology*, 78: 29-38.
8. Amin O. M., Heckmann R. A., Nguyen V. H., 2011. Description of two new species of *Rhadinorhynchus* (Acanthocephala, Rhadinorhynchidae) from marine fish in Halong Bay, Vietnam, with a key to species. *Acta Parasitologica*, 56: 67-77.
9. Amin O. M., Heckmann R. A., Nguyen V. H., 2014. Acanthocephalans from fishes and amphibians in Vietnam, with descriptions of five new species. *Parasite*, 21: 53-70
10. Amin O. M., Nguyen V. H., Ha D. N., 2011. First report of *Neoechinorhynchus* (Acanthocephala: Neoechinorhynchidae) from marine fish of the Eastern Seaboard of Vietnam, with the description of six new species. *Parasite*, 18: 21-34.
11. Amin O. M., Nguyen V. H., Heckmann R. A., 2008. Four new species of acanthocephalans from birds in Vietnam. *Comparative Parasitology*, 75: 200-214.
12. Amin O. M., Nguyen V. H., Heckmann R. A., 2008. New and already known acanthocephalans from amphibians and reptiles in Vietnam, with keys to species of *Pseudoacanthocephalus* Petrochenko, 1956 (Echinorhynchidae) and *Sphaerechinorhynchus* Johnston and Deland, 1929 (Plagiorhynchidae). *Journal of Parasitology*, 94: 181-189.
13. Amin O. M., Nguyen V. H., Heckmann R. A., 2008. New and already known acanthocephalans mostly from mammals in Vietnam, with descriptions of two new genera and species of Archiacanthocephala. *Journal of Parasitology*, 94: 194-201.
14. Amin O. M., Heckmann R. A., Nguyen V. H., Luc P. V., Doanh P. N., 2000. Revision of the genus *Pallisentis* (Acanthocephala: Quadrigyridae) with the erection of three new subgenera, the description of *Pallisentis* (*Brevitritospinus*) *vietnamensis* subgen. et sp. n., a key to species of *Pallisentis*, and the description of a new quadrigyrid genus *Pararaosentis* gen. n. *Comparative Parasitology*, 67: 40-50.
15. Bùi Quang Tề, Phan Thị Yên, 1999. Khu hệ ký sinh trùng ở cá nước ngọt đồng bằng sông Cửu Long và biện pháp phòng trị. *Tạp chí Sinh học*, 21(2b): 56-68.

16. Demshin N. I., 1965. Một loài giun đầu gai mới ở cá nước ngọt Việt Nam. tr. 81-83. *Trong: Ký sinh trùng ở động vật nuôi và động vật hoang. Biologo-Pochennui Inst. dv Filiala so AN SSSR, Dalnevost. Gos. Univ. Nxb. Khoa học, Matxcova (tiếng Nga)*
17. Golvan Y. J., 1969. Systematique des Acanthocephales (Acanthocephala Rudolphi, 1801), L'ordre des Palaeacanthocephala Meyer, 1931, La superfamille des Echinorhynchidea (Cobbold, 1876) Golvan et Houin 1963. *Mém. Mus. Nat. Hist.*, 47: 1-373.
18. Hamann O., 1892. Das system der Acanthocephalen. *Zoologischer Anzieger* 15: 195-197.
19. Lebedev B. I., 1968. Khu hệ giun sán ký sinh ở họ cá khê của Thái Bình Dương. tr. 80-85. *Trong Giun sán ký sinh ở cá biển phương Nam. Nxb Khoa học, T. 26, Vladivostok (tiếng Nga).*
20. Lebedev B. I., 1970. Giun sán ký sinh ở cá nổi biển Đông, Việt Nam. tr. 191-216. *Trong: Oschmarin PG, Mamaev YuL, Lebedev BI, 1970. Giun sán ký sinh ở động vật Đông Nam Á. Nxb. Khoa học, Matxcova (tiếng Nga)*
21. Mamaev Yu L., 1970. Giun sán ký sinh ở cá kinh tế vịnh Bắc bộ, Việt Nam. tr. 127-190. *Trong: Oschmarin PG, Mamaev YuL, Lebedev BI, 1970. Giun sán ký sinh ở động vật Đông Nam Á. Nxb. Khoa học, Matxcova (tiếng Nga).*
22. Meyer A., 1931. Neue Acanthocephalen aus dem Berliner Museum. *Burgründung eines neue Acanthocephalen systems auf grund einer Untersuchung der Berliner sammlung. Zool. Jahr.. Abt. system., Ökol. geograph. Tiere*, 62: 53-108.
23. Meyer A., 1932. Acanthocephala. Dr. H.g. Bronn's Klassen und ordnungen des tierreichs. *Akad. Verlag, leipzig*, 4: 1-332.
24. Meyer A., 1933. Acanthocephala. In: Dr. H.g. Bronn's Klassen und ordnungen des tierreichs. *leipzig: Akad. Verlag. MBH* 4: 333-582.
25. Moravec F., Sey O., 1989. Acanthocephalans of freshwater fishes from North Vietnam. *Vestnik Ceskoslovenské Spolecnosti Zoologické*, 53, 89-106.
26. Nguyễn Văn Hà, Hà Duy Ngo, 2005. Giun đầu gai (Acanthocephala) ký sinh ở các loài bò sát ở miền Bắc Việt Nam. *Trong: Báo cáo khoa học về sinh thái và tài nguyên sinh vật lần thứ nhất. Nxb. Nông nghiệp*, tr. 89-95.
27. Parukhin A. M., 1964. Khu hệ giun sán ký sinh ở cá biển vịnh Bắc bộ, Việt Nam. *Uchenye Zapiski Gorkovskii Gosudarstv. Pedagog. Inst. im. M. Gorkogo, Ser. Zool.* 48, *Gelmintol. Sbornik No. 3*, 133-140. (tiếng Nga).
28. Parukhin A. M., 1976. Ký sinh trùng ở cá kinh tế của các vùng biển phương Nam. *Nxb Khoa học, Kiev*, 182 tr (tiếng Nga).
29. Petrochenko V. I., 1956: Giun đầu gai ký sinh ở động vật nuôi và động vật hoang. *Tập 1. Nxb Khoa học, Matxcova*, 435 tr (tiếng Nga).
30. Petrochenko V. I., 1958: Giun đầu gai ký sinh ở động vật nuôi và động vật hoang. *Tập 2. Nxb Khoa học, Matxcova*, 458 tr (tiếng Nga).
31. Petrotschenko V. I., Phan T. V., 1969. *Gordiorhynchus hagiangensis* n. sp. (Acanthocephala, Gigantorhynchidae). *Parazitologiya*, 3(4): 375-377.
32. Phan Thế Việt, 1969. Nghiên cứu giun tròn và giun đầu gai ký sinh ở chim nuôi và chim hoang Việt Nam. *Luận án tiến sĩ. Moscow*, 1969: 457 tr. (tiếng Nga).
33. Phan Thế Việt, 1977. Lớp Acanthocephala (Rudolphi, 1808). *Trong Giun sán ký sinh ở động vật Việt Nam. Nxb. Khoa học và Kỹ thuật*, tr. 227-250.
34. Segal D. B., Humphrey J. M., 1968. Parasites of man and domestic animals in Vietnam, Thailand, Laos, and Cambodia. *Host list and Bibliography. Experimental parasitology*, 23(3): 412-464.
35. Trịnh Văn Thịnh, 1966. Ký sinh trùng thú y Việt Nam. *Nxb. Khoa học*, 195 tr.

36. Van Cleave H. J., 1936. The recognition of a new order in the Acanthocephala. *J. Parasitol.*, 22: 202-206.
37. Yamaguti S., 1963. *Acanthocephala. Systema Helminthum.* Wiley Intersci., New York, London, 5: 1-423.

**AN UPDATED LIST OF ACANTHOCEPHALANS (ACANTHOCEPHALA)
FROM ANIMALS IN VIETNAM**

Nguyen Van Ha

Institute of Ecology and Biological Resources

SUMMARY

Acanthocephala is a phylum of parasitic worms characterized by the presence of an eversible proboscis, armed with spines, which is used to pierce and hold the gut wall of the host. In Vietnam, acanthocephalans have been studied about 50 years ago. In 1977, the first classification of the parasitic acanthocephalans, including 26 species of 10 genus, 5 families, 3 orders, from birds and mammals was published. This excluded acanthocephalans from fish. Recently, many other acanthocephalans have been described from all classes of the vertebrates. In addition, the classification of acanthocephalans has been changed. This article updated the list of acanthocephalans from animals in Vietnam following the latest classification. To date, 72 species of 34 genus, 15 families, 8 orders of 3 classes (Archiacanthocephala, Eoacanthocephala and Palaecanthocephala) were listed, consisting 13 from freshwater fishes, 21 from marine fishes, 3 from amphibians, from reptiles, 29 from birds and 5 from mammals. The list of acanthocephalans from animals in Vietnam with the information of their hosts, distributions and references were given herein.

Keywords: Acanthocephala, classification, species list, Vietnam.

Ngày nhận bài: 9-7-2015